

**Mihai-Bogdan Atanasiu • Anca-Diana Bibiri •
Emanuel Grosu • Alina Moroşanu •
Constantin Răchită**
(Editors)

CULTURAL DYNAMICS OF VALUES

EDITURA UNIVERSITĂŢII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAŞI

2024

The book of proceedings of the conference
Interdisciplinary Perspectives in Humanities and Social Sciences
9th Edition: Rethinking Values in Interdisciplinary Research (27-28 October 2023)
Institute of Interdisciplinary Research
Department of Social Sciences and Humanities
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi

Scientific Reviewers:

Prof. Adina Dornean, PhD habil.

Senior Researcher Marius Chelcu, PhD habil.

Language revision of texts in English:

Senior Researcher Anca-Diana Bibiri, PhD

Book editor:

Emanuel Grosu

Marius-Nicușor Grigore

Coverage: Manuela Oboroceanu

ISBN: 978-606-714-906-7

DOI: 10.47743/phss-2024

The authors are entirely responsible for the scientific contents of the texts herein published as well as for the fair use of the copyrighted works.

© Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

700539 – Iași, Str. Munteni nr. 34, tel. (0232) 314947; editura@uaic.ro

www.editura.uaic.ro

Mihai-Bogdan Atanasiu is a senior researcher, director of the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in History, awarded in 2012 at the same university. His research activity focuses on the political, social and cultural history of Moldavia in the seventeenth and eighteenth centuries. Most of his scholarly contributions have focused on social history, genealogy, prosopography, history of the Church, history of mentalities, as well as on editing documentary sources.

Anca-Diana Bibiri is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. She has a PhD in Philology, and a postdoctoral fellowship in linguistics from the same University, and her main areas of research are: prosody, phonetics and dialectology, computational linguistics, natural language processing, lexicography, and sociolinguistics. Co-editor of the PHSS Proceedings (2014-2019).

Emanuel Grosu is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in Philology. He published studies, exegesis and translations from medieval Latin authors (Paulus Diaconus, Dungalus Reclusus, Anselm of Canterbury, Marcus of Regensburg, Marco Polo), the diachronic evolution of central literary themes and motifs of medieval Latin culture constituting the main research direction. Co-editor of the PHSS Proceedings (2014-2019).

Alina Moroșanu is a senior researcher at the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. She has a PhD in in Cybernetics and Economic Statistics, awarded in 2011 at the same university. Her research interest include: questionnaires development, healthcare management analytics, project management, statistical analysis, statistical software (R, SPSS), surveys, human resources analytics.

Constantin Răchită is a research assistant in the Department of Social Sciences and Humanities, Institute of Interdisciplinary Research, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași. He has a PhD in Philology. His primary research focuses on the translation and interpretation of ancient texts in Old Greek and Latin. Throughout his career, he has participated in various translation and editing projects. Currently, his research interests encompass interdisciplinary approaches to biblical and patristic texts, exploring issues related to translation, transmission, and their influence on contemporary society.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cultural Dynamics of Values / Mihai-Bogdan Atanasiu, Anca-Diana

Bibiri, Emanuel Grosu, - Iași : Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-714-906-7

I. Atanasiu, Mihai-Bogdan

II. Bibiri, Anca-Diana

III. Grosu, Emanuel

Contents

Foreword (<i>Anca-Diana Bibiri</i>)	9
--	---

Plenary Conference

Human Enhancement: tehnologie versus teologie. Repere pentru o evaluare interdisciplinară a valorilor și posibilităților de devenire a umanului prin cunoaștere [Human Enhancement: Technology versus Theology. Landmarks for the Interdisciplinarity Evaluation of Human Values a Potential of Becoming Through Knowledge]

Pr. Andrei-Răzvan Ionescu	21
--	----

Philology

The Use of Artificial Intelligence (AI) in Linguistics. Case Study: Analysis of Linguistic Phenomena in the Novel *Ion* by Liviu Rebreanu

Cristina Bleorțu	35
-------------------------------	----

Traducerea automată a literaturii. O himeră încă vie? [Automatic Translation of Literature: A Still Living Chimera?]

Alexandra Ilie	51
-----------------------------	----

Kitsch. The Control and Faking of Aesthetic Value

Daniela Petroșel	77
-------------------------------	----

Valori perene în predarea romanisticii în spațiul universitar românesc [Perennial Values in Teaching Romance Studies in Romanian Universities]

Mihaela Secieru	93
------------------------------	----

Authentic vs. Pseudo Values

Paula-Andreea Onofrei	111
------------------------------------	-----

Medical Humanities Approached Through a Feminist Lens

Laura Ioana Leon	127
-------------------------------	-----

Explorări teoretice și suprapuneri terminologice. Romanul, obiect de reflecție și prim suport al teoriei genurilor [Theoretical Explorations and Terminological Overlaps. The Novel, as Object of Reflection and the First Support of the Genre Theory]

Alexandra Olteanu	141
--------------------------------	-----

Spectrele filiațiilor literare. Portrete ale generațiilor – Mircea Ivănescu și Radu Vancu [The Specters of Literary Filiations. Portraits of Generations – Mircea Ivănescu and Radu Vancu]	
Teodora Iurusiuc	165
Memoria comunismului în <i>Jurnalul unui jurnalist fără jurnal de Ion D. Sîrbu</i> [The Memory of Communism in Ion D. Sîrbu's <i>Journal of a Journalist without a Journal</i>]	
Oana-Elena Nechita	181
Language in the Church: Orthodox Religious Terminology in Polish and the Role of Translations in Establishing Lexical Norms	
Irina-Marinela Deftu	201
History & Theology	
<i>Non naturalibus desiderii, sed censibus aestimentur.</i> Piața romană de legume și fructe [<i>Non naturalibus desiderii, sed censibus aestimentur.</i> The Roman Vegetable and Fruit Market]	
Iulia Dumitrache	219
Un posibil clivaj între teoria asupra stilului și aplicarea acesteia în cazul Fericitului Augustin? Pluralitatea de stiluri în operele acestuia [A Possible Split Between the Theory of Style and Its Application in the Case of Augustine? The Plurality of Styles in Augustine's Works]	
Pr. Liviu Petcu	249
Conflicting Values during the French Wars of Religion (1562-1598): Loyalty to the King and Loyalty to God	
Andrei Constantin Sălăvăstru	261
Polemici teologice în <i>Praefatio paraenetica</i> a lui John Pearson (1613-1686) [Theological Polemics in <i>Praefatio paraenetica</i> by John Pearson (1613-1686)]	
Constantin Răchită	281
Moartea – o preocupare a vieții cotidiene în Iași veacului al XVIII-lea [Death – a Preoccupation of Everyday Life in the 18 th Century Iași]	
Mihai-Bogdan Atanasiu	301

Economics

The Use of Information and Communication Technologies in Business as a Value-Creating Tool: Analysis on the Case of SMEs in Romania Valentina Diana Rusu & Angela Roman	317
Evaluation of Hospital Financing in Romania: A Comparative Analysis pre- and post-Pandemic COVID-19 Mihai-Vasile Pruteanu & Alina Moroşanu	337
Green Jobs, Green Skills and Green Human Resource Management. An Analysis of Current Trends Silvia-Maria Carp & Ana-Maria Bercu	367
Is Security a Timeless Value? An Insight from International Relations Andreea-Cosmina Foca & Oana-Maria Cozma	381

Polemici teologice în *Praefatio paraenetica* a lui John Pearson (1613-1686)

CONSTANTIN RĂCHITĂ*

Abstract: For about two centuries (17th-19th), various editions of the Septuagint, published in Europe, were prefaced with a short work written by the English theologian John Pearson (1613-1686). Highly appreciated in the premodern period, the introduction entitled *Praefatio paraenetica* essentially comprises an apology for the Greek biblical version, against the critical objections formulated by Saint Jerome at the end of the 4th century. The success enjoyed by Pearson's preface is closely linked to the arguments put forth by premodern biblical philology in favor of studying the Greek translation. This article aims to analyze John Pearson's preface in the socio-political and cultural context of the second half of the 17th century, in order to underline the fact that the English theologian had other motives for writing his small masterpiece. The real purpose of Pearson's preface should rather be sought in a dual polemic, marking the entire career of the Anglican theologian. One more visible, against the translator of the Vulgate, and another much more subtle, against the theologian Jerome.

Keywords: Anglicanism; Episcopalianism; John Pearson; Septuagint; *Praefatio paraenetica*; Biblical Philology; *Hebraica veritas*.

John Pearson (1613-1686) a fost unul dintre cei mai bine pregătiți teologi din Anglia secolului al XVII-lea și o personalitate pe care mulți cercetători, mai vechi sau mai noi, o asociază cu formarea identității anglicane din perioada Restaurării monarhiei de după 1660¹. Educația și cariera lui Pearson au fost

* ACS dr., Departamentul de Științe Socio-Umane, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; constantin.rachita@uaic.ro.

¹ Cf. R. A. Muller, *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy, ca. 1520 to ca. 1725*, Vol. IV, 2nd edition, Baker Academic, Grand

puternic marcate de războaiele politice și religioase ale vremii². Educația sa la *Eton* și *King's College* din Cambridge se încheie în 1639, dată ce coincide cu începutul războaielor civile provocate de politicile religioase ale regelui Charles I (1625-1649). În perioada cunoscută sub denumirea de *Interregum*, în care statul englez a fost condus de Parlamentul lui Oliver și Richard Cromwell, susținători ai regelui, printre care și Pearson, au fost obligați să se retragă din prim-planul vieții publice. Cariera lui Pearson începe cu adevărat după anul 1660, când regele Charles al II-lea (1660-1685) revine din exil și restituie monarhia.

În contextul diferențelor de opinie politică dintre diverse facțiuni religioase, una dintre primele măsuri politice ale regelui a fost aceea de a crea o singură Biserică și de a le tolera pe toate celelalte. Nucleul noii Biserici naționale a fost format în jurul episcopilor monarhiști, de tipul lui John Pearson, într-o construcție piramidală: regele deținea supremația, era urmat de un consiliu de trei episcopi, după care, în ordine ierarhică, urmau ceilalți episcopi, preoții și diaconii. Rolurile între autoritatea de stat și cea religioasă erau împărțite: autoritatea episcopilor se întemeia pe succesiunea apostolică, iar statul doar sprijinea această autoritate; în materie juridică, regele avea ultimul cuvânt, cu toată autoritatea teologică a episcopilor. Episcopii și preoții care au acceptat această organizare au fost numiți conformiști, în timp ce o numeroasă parte formată din prezbiterieni, catolici, independenți și alte grupuri au fost numiți non-conformiști, pentru că respingeau în special puterea acordată regelui, care întrerupea, în opinia lor, succesiunea apostolică³.

Rapids, 2003, p. 113; J. Gascoigne, *Cambridge in the Age of the Enlightenment: Science, Religion and Politics from the Restoration to the French Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, p. 32; S. Hampton, *Anti-Arminians: the Anglican Reformed Tradition from Charles II to George I*, Oxford Theological Monographs, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 34.

² Singurul studiu dedicat biografiei și activității lui John Pearson a rămas *Memoir of the Life and Writings of Bishop Pearson*, cu care Edward Churton își prefătează primul volum al ediției ce reunește scrierile teologului englez (*The Minor Theological Works of John Pearson*, Vol. I, Oxford University Press, Oxford, 1844, pp. XIII-CXXXVI).

³ Vezi J. C. D. Clark, „Great Britain and Ireland”, în S. J. Brown and T. Tackett (eds.), *The Cambridge History of Christianity*, Vol. VII, *Enlightenment, Reawakening and Revolution 1660-1815*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 54-57.

Din punct de vedere teologic, anglicanismul din perioada Restaurării a fost considerat o cale de mijloc, *via media* între calvinismul rigid de pe continentul european și romano-catolicism⁴. Chiar dacă această dihotomie este astăzi depășită, din cauza ideilor teologice variabile și instabile remarcate în ambele tabere, totuși ea este parțial justificată. Anglicanii au renunțat la câteva elemente ale Reformei inițiale, în special la doctrinele justificării numai prin credință ale lui Calvin și Luther, acordând eticii active un rol important în procesul de mântuire. De asemenea, au respins hotărârile calvine ale Sinodului de la Dort dintre anii 1618-1619. Din acest motiv, au fost contestați atât de calvinii de pe continent, cât și de puritanii englezi, care considerau că Reforma este incompletă în Anglia și că ea trebuie să adere la hotărârile dogmatice ale calvinismului ortodox. De cealaltă parte, dorința de independență față de Roma și diferențele dogmatice au alimentat în continuare polemica anti-catolică. Romano-catolicii le contestau legitimitatea, lipsa tradiției și ideile teologice bazate exclusiv pe Scriptură. Nu de puține ori, chiar clericii englezi se foloseau de argumente catolice pentru a tempera dominația facțiunii episcopale în Biserica Anglicană. Conștientizarea statutului de *via media* între două extreme este înregistrată în memoriile episcopului Walton, care scria pe la jumătatea secolului că Biserica Angliei este asemenea lui Hristos, crucificat între cei doi tâlhari, reprezentați de catolici și protestanții heterodocși⁵. În categoria rebelilor cu idei radicale din Anglia epocii au fost incluse și etichetate comunități întregi, precum cele ale socienienilor, arminienilor, separatiștilor, quakerilor etc. În realitate, în lipsa unei omogenități doctrinare anglicane, idei așa zis radicale se întâlnesc în scrierile a numeroși erudiți englezi din secolul al XVII-lea.

⁴ Pentru diferite nuanțări ale acestei opinii, vezi S. Hampton, *Anti-Arminians: the Anglican Reformed Tradition...*, ed. cit., pp. 3-9, și S. Fornecker, *Bischof's Bench: Contours of Arminian Conformity in the Church of England, c. 1674-1742*, Oxford Studies in Historical Theology, Oxford University Press, Oxford, 2022, pp. 6-16.

⁵ H. J. Todd (ed.), *Memoirs of the Life and Writings of Brian Walton*, Vol. 2, F. C. & J. Rivington, London, 1821, p. 2. Comparația a devenit un loc comun în scrierile apologeților Restaurării, deși, inițial, imaginea lui Hristos răstignit între cei doi tâlhari îi fusese atribuită regelui Angliei de către David Owen în pamfletul *Herod and Pilat reconciled* (Cambridge, 1610; retipărită la Londra în 1663).

În lupta surdă dintre grupurile religioase, dusă atât pe plan intern, cât și pe plan extern, au fost folosite mai multe arme, dar niciodată n-au lipsit două dintre ele: Biblia și tradiția patristică. Toți combatanții își formulau argumentele fie pe baza textelor biblice, fie pe cea a scrierilor patristice, pe care le judecau diferit și le acceptau sau respingeau în funcție de circumstanțe. În Biserica Angliei erau recunoscute, cu mici variații, doar cărțile canonice ale Scripturii, doar trei simboluri de credință, doar primele patru sinoade ecumenice și doar cinci secole de succesiune apostolică⁶. Reformații anglicani le reproșau catolicilor așa numitul *consensus patrum*, acea poziție a acestora prin care dacă scriitorii bisericești conveneau în majoritate asupra unei opinii ea trebuia să devină automat dogmă. Pe bună dreptate, reformații au observat că scrierile autorilor creștini din Antichitate se contrazic între ele, emit opinii condamnate mai târziu la sinoadele ecumenice și uneori contrazic flagrant chiar textele biblice⁷. Spre deosebire de calvinii mai riguroși, anglicanii nu au respins niciodată scrierile patristice (pe baza principiului *sola Scriptura*), dacă ele erau dovedite autentice și nu depășeau epoca lui Augustin. În orice caz, pentru că încrederea exagerată în textele patristice era considerată o caracteristică a respectului catolicilor față de Tradiție, scrierilor patristice individuale li se aplicau în anglicanism reguli hermeneutice ce vizau autenticitatea, integritatea, stilul, contextul în care au fost scrise ș.a.m.d⁸. Chiar și așa, argumentele construite pe baza acestor scrieri nu erau decisive în stabilirea dogmelor.

În cazul autorității Scripturii, lucrurile au stat diferit în secolul al XVII-lea. Un valoros studiu privind rolul Bibliei în societatea engleză și scepticismul cu care a început să fie privită în această perioadă a rămas cel al lui Christopher Hill⁹. Potrivit lui Hill, rar au existat acțiuni în timpul

⁶ Cf. J.-L. Quantin, *The Church of England and Christian Antiquity: The Construction of a Confessional Identity in the 17th Century*, Oxford-Warburg Studies, Oxford University Press, Oxford, 2009, p. 155.

⁷ *Ibidem*, pp. 54-56; 63; 65-66.

⁸ Regulile sunt explicate pe larg într-o lucrare a lui Richard Holdsworth, intitulată *Praelectiones theologicae* (James Flesher, London, 1661).

⁹ C. Hill, *The English Bible and the Seventeenth-Century Revolution*, The Penguin Press, Allen Lane, 1993. A se vedea și N. McDowell, „Self-Defeating Scholarship? Antiscripturism and Anglican Apologetics from Hooker to the Latitudinarians”, în

războaielor fratricide care să nu fie legitimate sau justificate cu texte biblice. Inclusiv executarea regelui Charles I și Restaurarea monarhiei își aveau temeiuri biblice. Toate ideile radicale ale facțiunilor religioase s-au născut din texte biblice¹⁰. Inventarea tiparului și traducerea Bibliei în limbi vernaculare a oferit acces tuturor la textul biblic, inclusiv celor mai needucați dintre oameni, pe care Richard Hooker îi descria ca pe niște ignoranți fanatici¹¹, iar Brian Walton îi numea peiorativ „cabaliști”¹². Atunci când nu conducea la acte grave de fanatism, abuzul de interpretare duhovnicească a Bibliei conducea la idei precum cele ale lui Cobbler How sau William Dell, care se considerau inspirați de harul Duhului Sfânt și promovau inutilitatea educației și abolirea universităților, argumentând că doar Pilat din Pont știa ebraică, greacă și latină, pe când Dumnezeu nu știa nicio limbă, pentru că Tatăl ceresc n-are nevoie să se poarte ca un *gentleman*¹³. Pe lângă astfel de hermeneuți insuflați divin, mediile ecleziastice ale Angliei cunoșteau și oameni cu o instruire solidă, care din considerente politice gândeau diferit rolul interpretării Bibliei. De pildă, John Owen, vicedcancelar al Universității din Oxford și cel mai important teolog al prezbiterienilor dominanți din perioada lui Cromwell, argumenta că Biserica, actul de guvernare și cultul ar trebui să se supună autorității absolute a Bibliei¹⁴. Or, această autoritate, clamată de unii sau de alții, era puternic zdruncinată de o cercetare istorică și filologică inițiată încă din Renaștere, care s-a maturizat suficient de mult cât să constate că toate textele biblice păstrate, după care au fost efectuate traducerile vernaculare,

K. Killeen, H. Smith and R. Willie (eds.), *The Oxford Handbook of the Bible in Early Modern England, c. 1530-1700*, Oxford University Press, Oxford, 2015, pp. 237-254.

¹⁰ C. Hill, *The English Bible...*, ed. cit., pp. 6; 231. Pentru rolul nefast pe care l-a avut coruperea deliberată a textelor biblice de către teologi în consolidarea și justificarea socinianismului, vezi S.D. Snobelen, „To us there is but one God, the Father’: Antitrinitarian Textual Criticism in Seventeenth – and Early Eighteenth-Century England”, în A. Hessayon și N. Keene (eds.), *Scripture and Scholarship in Early Modern England*, Ashgate, Aldershot, 2006, pp. 116-136.

¹¹ Vezi N. McDowell, „Self-Defeating Scholarship?...”, în *op. cit.*, p. 241.

¹² B. Walton, *Prolegomena*, VIII, 32, 3 (în *Biblia Sacra Polyglotta*, Vol. I, p. 53).

¹³ C. Hill, *The English Bible...*, ed. cit., pp. 196-199.

¹⁴ C. Gribben, „The Commodification of Scripture, 1640-1660: Politics, Ecclesiology, and the Cultures of Print”, în K. Killeen, H. Smith and R. Willie (eds.), *op. cit.*, p. 232.

au suferit modificări consistente de-a lungul timpului¹⁵. Indiferent de tabăra confesională din care făceau parte, clericii educați au preferat să transfere discuțiile despre Biblie în sfera criticii de text și a studiilor Antichității, efectuate exclusiv în limbi clasice și orientale¹⁶. Convinși că textele păstrate în manuscrise nu pot fi înțelese în afara contextului istoric în care au fost produse, dar pe de altă parte conștienți că *Ecclesia vero sine Scripturis esse non potest* (i.e. „o Biserică fără Scripturi nu poate să existe cu adevărat”¹⁷), teologii englezi s-au orientat exclusiv către critica de text a manuscriselor biblice, urmărind să standardizeze textul Bibliei prin comparație cu alte versiuni paralele și să reducă la minimum posibilitatea interpretării sale alegorice de către tot felul de impostori evlavioși.

Intențiile teologilor educați s-au concretizat între anii 1653 și 1657, atunci când viitorul episcop de Chester, Brian Walton, a tipărit *Biblia Poliglotă* de la Londra, incontestabil cea mai importantă realizare a erudiției umaniste din secolul al XVII-lea. Înlăturat din prim-planul vieții publice în perioada *Interregnum*, din cauza simpatiilor sale pentru monarhie, Brian Walton a adunat în jurul său o întreagă rețea de erudiți și a alcătuit o ediție biblică voluminoasă, în care punea în paralel pe coloane textele Bibliei în nu mai puțin de nouă limbi antice: ebraică, greacă, latină, trei versiuni de siriană, etiopiană, arabă și persană. Studiile care însoțeau *Poliglota* de la Londra au constituit rezumatul a 150 de ani de studii biblice intense, desfășurate în întreaga Europă.

Chiar dacă nu a fost cooptat printre editorii Bibliei lui Walton, o mare contribuție la succesul *Poliglotei* l-a avut John Pearson. Aflat în aceeași

¹⁵ Constatarea este valabilă pentru întreaga Europă. Filologi biblici din Olanda, Franța, Germania sau Anglia împărtășesc aceleași opinii despre natura coruptă a textelor biblice, dar, totodată, unii dintre ei nutresc și speranța recuperării lor prin efort intelectual. Pentru situația din Anglia, vezi N. Keene, „‘A Two-Edged Sword’: Biblical Criticism and the New Testament Canon in Early Modern England”, în A. Hessayon and N. Keene (eds.), *op. cit.*, pp. 94-115.

¹⁶ Studiul de referință în această privință este cel al lui Peter N. Miller, „The ‘Antiquarianization’ of Biblical Scholarship and the London Polyglot Bible (1653-57)”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 62, nr. 3, 2001, pp. 463-482.

¹⁷ Opinia a fost emisă de Brian Walton într-una din prefetele *Poliglotei* sale (*Prolegomena*, XV, 12). Cf. P. N. Miller, „The ‘Antiquarianization’ of Biblical Scholarship...”, p. 475.

situație politică, Pearson a lucrat intens la cele nouă volume ale unei compilații intitulate *Critici sacri*, ce se dorea a fi un comentariu exegetic detaliat al textelor *Poliglotei*. Apărută în 1660, anul Restaurării monarhiei, lucrarea aduna peste 4000 de pagini de exegeză biblică protestantă și catolică, efectuată exclusiv în limba latină¹⁸.

Cu un an înainte, în 1659, faima lui Pearson a crescut considerabil, după ce a publicat lucrarea *An Exposition of the Creed*, în care comenta în detaliu articolele *Crezului Apostolic*, pe baza surselor antice scrise în greacă, latină și ebraică. Lucrarea a devenit repede unul dintre pilonii teologiei anglicane și manualul standard în educația clericilor¹⁹. Începând cu 1660 cariera lui Pearson a început să urce vertiginos. S-a impus repede ca lider al episcopilor în noua construcție ecleziastică a Restaurării, intrând în polemici cu prezbiterienii, romano-catolicii și cu socinienii antitrinitariști. În doar șapte ani a fost acceptat în postura de candidat pentru calitatea de membru al *Royal Society* și a ocupat diferite funcții administrative și bisericești, ce au culminat cu episcopatul de Chester. Inclusiv adversari în polemică, ca Richard Baxter, l-au elogiat încă din timpul vieții pentru calmul discursului, argumentele clare și forța sa de convingere²⁰. Critici din domeniul filologiei clasice, ca Richard Bentley la începutul secolului al XVIII-lea sau Eduard Fraenkel, profesor de latină la Oxford în secolul al XX-lea, l-au elogiat pe Pearson numai în hiperbole. De pildă, Bentley a rămas celebru pentru afirmația că „inclusiv praful de pe scrierile lui Pearson este aur”²¹. Fraenkel, care descoperea cu uimire că notele și comentariile cele mai profunde din

¹⁸ Potrivit lui Churton, John Pearson a fost responsabil cu selectarea exegeților și a comentariilor din ultimele două volume ale compilației, ce mai cuprinde și alți editori (Antony Scattergood, Francis Gouldman și Richard Pearson, unul dintre frații lui John). Vezi E. Churton, *The Minor Theological Works of John Pearson*, Vol. I, p. XL.

¹⁹ F. Meyrick, „John Pearson, bishop of Chester”, *Internationale theologische Zeitschrift*, vol. 8, nr. 29, 1900, p. 106. Despre popularitatea lucrării și aprecierea de care s-a bucurat printre contemporani, vezi S. Hampton, *Anti-Arminians: the Anglican Reformed Tradition...*, p. 34.

²⁰ H. de Quehen, „Pearson, John (1613-1686)”, în H. C. G. Matthew and B. Harrison (ed.), *Oxford Dictionary of National Biography*, Vol. 43: *Patel-Phelips*, Oxford University Press, Oxford, 2004, p. 326.

²¹ Aprecierea marelui critic englez constituie un loc comun al studiilor dedicate lui Pearson.

ediția lui Thomas Stanley la tragedia eschiliană *Agememnon* din 1663 îi aparțineau de fapt „generozității anonime” a lui Pearson, spunea despre teologul englez că „a fost probabil cel mai mare filolog clasic al Angliei înainte de Bentley”²².

Dincolo de meritele personale indiscutabile și de erudiția impresionantă, Pearson are și o serie de interese teologice, pe care le voi rezuma, fără să intru în detalii. Erudiția lui Pearson în literatura patristică, pentru care era recunoscut printre contemporani, a avut dintotdeauna o componentă practică. Toată viața s-a străduit să le explice prezbiterienilor că scriitorii antici au susținut caracterul apostolic al episcopatului, superioritatea episcopilor asupra preoților și dreptul lor exclusiv asupra hirotoniei²³. Din acest motiv, literatura patristică a devenit un instrument pentru Pearson. Rațiunea pentru care în 1672 a publicat *Vindiciae Epistolarum Sancti Ignatii*, lucrarea în care își folosea toată erudiția de care era capabil ca să dovedească autenticitatea epistolelor lui Ignatie de Antiohia, nu a avut nicio legătură cu pasiunea dezinteresată pentru literatura patristică. Motivul a fost că scriitorul antic era singurul părinte apostolic care menționa episcopatul ca funcție superioară preoției în Biserica Primară. Biblia nu făcea nicio distincție semantică între termenii ἐπίσκοπος și πρεσβύτερος, iar dezinteresul celorlalți scriitori bisericești pentru problematică i-a determinat pe majoritatea protestanților să conteste, pe urmele hughenotului Jean Daillé, autenticitatea și integritatea epistolelor ignatiene²⁴.

²² H. de Quehen, „Pearson, John (1613-1686)”, în H. C. G. Matthew and B. Harrison (eds.), *op. cit.*, p. 327.

²³ Pearson a fost purtătorul de cuvânt al episcopalienilor la Conferința de la Palatul Savoy din Londra (15 aprilie 1661), unde susținea, împotriva prezbiterienilor, dreptul exclusiv al episcopilor de a hirotoni preoți. În predicile și scrierile editate de Churton în *The Minor Theological Works of John Pearson* descoperim o linie de argumentație similară. Pearson susținea că episcopii sunt succesorii legitimi ai apostolilor și că lor le-a fost încredințată conducerea Bisericii (vol. I, pp. 274, 280, 285, 334), că doar ei au dreptul să hirotonească alți clerici (vol. I, p. 274), că autori patristici ca Hegesip dovedesc existența episcopilor în Biserica Primară (vol. II, p. 322) și că numai episcopii sunt garanția comuniunii din cadrul Bisericii (vol. II, p. 233).

²⁴ Tratatul lui Pearson a pus capăt unei lungi controversă privind autenticitatea epistolelor lui Ignatie de Antiohia. Pentru mult timp, epistolele lui Ignatie au fost

O a doua chestiune care se poate remarca pretutindeni în opera lui Pearson este atitudinea sa revanșardă față de romano-catolici, cu care a polemizat intens pe plan internațional încă din 1657. În predicile și cursurile susținute de Pearson la Universitatea din Cambridge întâlnim nenumărate acuzații aduse romano-catolicilor, argumentate cu texte patristice; sunt vizate primatul papal, succesiunea apostolică a episcopilor Romei, rolul apostolului Petru în fondarea Bisericii Romei și practici de cult din mesa romano-catolică. Toate acestea, însă, sunt combătute cu citate patristice din Ieronim²⁵, traducătorul Vulgatei canonizate la Trento, pe care hagiografia tridentini l-au promovat ca fiind inspirat de Duhul Sfânt în traducerea textului latin²⁶.

O a treia problemă o constituie atitudinea destul de rezervată a lui John Pearson față de noua senzație a filologiei biblice din epocă: textul grecesc al *Septuagintei*²⁷. Dar această atitudine este parțial explicabilă. Ca majoritatea teologilor anglicani, singura autoritate biblică acceptată de Pearson nu putea fi decât *Textul Masoretic*. Dar din cauză că vechimea *Septuagintei* o preceda și pe cea a textului ebraic și pe cea a traducerii lui

considerate falsuri realizate între secolele II-III d.Hr. Mari erudiți ca David Blondel, Claude Saumaise, Jean Daillé și mulți alții nu au fost convinși de autenticitatea lor nici măcar după ce s-au publicat noi manuscrise latine (James Ussher în 1644) și grecești (Isaac Vossius în 1646). Argumentele lui Pearson au vizat, în special, obiectiile formulate de Daillé în *De Scriptis quae sub nominibus Dionysii Areopagitae et Ignatii circumferuntur* (1666), dar probabil că interesele de politică bisericească ale episcopului englez au primat în toată această dispută.

²⁵ Vezi E. Churton, *The Minor Theological Works of John Pearson*, Vol. I, ed. cit., pp. 328, 331, și Vol. II, pp. 109, 322, 342, 418.

²⁶ S. Mandelbrote, „Origen against Jerome in Early Modern Europe”, în S.-P. Bergjan and K. Pollmann (eds.), *Patristic Tradition and Intellectual Paradigms in the 17th Century*, Studies in the Late Middle Ages, Humanism and the Reformation, Vol. 52, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, pp. 122 și 131.

²⁷ Deși numele lui John Pearson este frecvent asociat cu studiul *Septuagintei*, traducerea grecească este rar amintită în scrierile sale. Cu excepția celebrei prefețe care face obiectul acestui studiu, Pearson menționează *Septuaginta* doar o singură dată, în treacăt, în contextul unui istoric al creștinismului pe care îl face într-o predică *ad clerum*. Dar și aici emite doar idei mistice, susținând că traducerea antică a fost o minune a providenței divine și că a fost destinată creștinilor (vezi *Concio III* în E. Churton, *The Minor Theological Works of John Pearson*, Vol. II, ed. cit., pp. 36-37).

Ieronim, traducerea grecească a devenit o armă atât pentru protestanți, cât și pentru catolici în subminarea reciprocă a textelor canonizate de cele două confesiuni²⁸. Până în 1627 erudiții englezi au putut consulta *Septuaginta* numai în versiunea textului prezervat în *Codex Vaticanus*, aflat la Roma, și consistent editat de catolici în ceea ce s-a numit *Sixtina* din 1587. La Cambridge existau deja vreo trei ediții ale *Septuagintei*, alcătuite în mare parte după manuscrisul *Vaticanus*. Totul s-a schimbat în 1627, când Chiril Lucaris, patriarhul Constantinopolului, i-a oferit în dar regelui Charles I un manuscris uncial, pe care Walton l-a numit ulterior *Codex Alexandrinus*, chiar dacă era semnat de nimeni alta decât de Sfânta Muceniță Tecla și, prin urmare, datat fals în secolul I. Darul patriarhului a avut cel puțin două scopuri: obținerea sprijinului englezilor în luptele duse de Biserica Ortodoxă Greacă cu catolicii în Europa de Est, respectiv aprovizionarea Bisericii Răsăritene cu cărți tipărite, de care creștinii din această parte a lumii aveau mare nevoie²⁹. O parte din episcopii englezi își doreau și ei această alianță și s-au străduit să grăbească editarea manuscrisului, pe care îl priveau ca pe un simbol al noii alianțe. Chiar dacă Patrick Young și alți teologi englezi au eșuat în tipărirea integrală a *Codex Alexandrinus*, cu largul concurs al catolicilor și al protestanților care l-au denigrat, totuși potențialul disruptiv al textului biblic a rămas intact.

După anul 1660, în Anglia s-a născut o controversă aprinsă în jurul *Septuagintei*, deoarece au apărut voci care considerau că versiunea greacă este mult mai apropiată de textul autentic al Bibliei. Ideea era promovată de Isaac Vossius, un erudit olandez, mutat pentru o scurtă perioadă în Anglia³⁰. Educat ca filolog biblic de timpuriu de către tatăl său, Isaac

²⁸ N. Hardy, „The Septuagint and the Transformation of Biblical Scholarship in England, from the King James Bible (1611) to the London Polyglot (1657)”, în K. Killeen, H. Smith and R. Willie (eds.), *op. cit.*, pp. 117-118.

²⁹ W. Horbury, „The Septuagint in Cambridge”, în N. de Lange, J.G. Krivoruchko and C. Boyd-Taylor (eds.), *Jewish Reception of Greek Bible Versions: Studies in Their Use in Late Antiquity and the Middle Ages*, Texts and Studies in Medieval and Early Modern Judaism, Vol. 23, Mohr Siebeck, Tübingen, 2009, pp. 16-17.

³⁰ Pentru biografia fascinantă a lui Isaac Vossius, al cărui destin se împletește cu cel al *Septuagintei*, vezi studiul lui Scott Mandelbrote, „Isaac Vossius and the Septuagint”, în E. Jorink and D. van Miert (eds.), *Isaac Vossius (1618-1689) between*

Vossius a reușit pentru o scurtă perioadă să tulbure toate convingerile de neclintit ale teologilor. Studiind cu atenție *Septuaginta*, Vossius a remarcat că textele traducerii grecești cuprind date cronologice diferite de cele ale textului ebraic. Bazându-se pe cronologia diferită a *Septuagintei*, Isaac a scris o serie de lucrări, reunite în *De Septuaginta interpretibus*, unde sublinia faptul că rabinii și-au modificat deliberat textele Bibliei în decursul timpului, numai ca să împiedice împlinirea profețiilor creștine și să ascundă mesajele mesianice (*multa alia S. Scripturae loca, quibus Messiae adventus annuntiat, exstirpare & permutare non erubuerint*)³¹. Pentru Vossius, masoreții nu au fost decât niște impostori, care au pervertit intenționat textele biblice³². La fel au fost și iudeii antici, pe care scriitorii patristici din primele secole îi acuzau frecvent de astfel de practici. Încă din primele rânduri ale *De Septuaginta interpretibus*, Vossius îl acuza pe Ieronim că a diminuat intenționat autoritatea *Septuagintei* și că în traducerea *Vulgatei* s-a bazat pe versiunile perfide ale unor prozeliți rău intenționați³³. În același context, Vossius îi numea pe teologii contemporani cu el *stulti* și *rabbinomani*, reproșându-le că au abandonat moștenirea prețioasă pe care au primit-o de la evangheliști, apostoli și părinți apostolici, căutând sensul Scripturilor în textele ebraice corupte. Dintr-o singură trăsătură de condei, Vossius a desființat atât autoritatea *Textului Masoretic*, cât și pe cea a *Vulgatei*, stârnind o avalanșă de proteste, venite din toate părțile.

Ideile provocatoare despre *Septuaginta* i-au adus lui Vossius și câțiva aliați puternici în Anglia, printre care se număra John Fell, episcopul de Oxford, John Pearson și alții. Unul dintre motivele sigure era atașamentul total al lui Vossius pentru *Codex Alexandrinus*, manuscrisul deținut de

Science and Scholarship, Brill's Studies in Intellectual History 214, Brill, Leiden, 2012, pp. 85-117.

³¹ Isaac Vossius, *De septuaginta interpretibus*, pp. 19 sqq.

³² *Ibidem*, pp. 96-99.

³³ *Ibidem*, p. 2: *Aequo quidem ille addictior fuit sui saeculi Judaeis, cum licitum esse existimavit, sanctam de qua loquitur versionem arbitrio & examini Rabbistorum submittere, potuisse enim LXX senes pati aliquid humanitus, interpretes eos inquiring fuisse, non prophetas* („Cu siguranță, a fost mai atașat de iudeii epocii sale, de vreme ce a considerat că este permis să supună judecății și aprecierii rabinilor sfânta traducere despre care vorbește și să admită posibilitatea intervenției umane în cazul celor 70 de bătrâni, zicând că au fost traducători, și nu profeți”).

englezi, despre care credea că păstrează recenția de secol I a lui Hesychius, că este mai vechi decât fragmentele *Hexaplei* intens editate de Origen și, prin urmare, păstra forma cea mai apropiată de originalul tradus la Alexandria³⁴.

Pe fondul acestei tensiuni religioase, în 1665 apare la Cambridge o ediție în 3 volume a *Septuagintei*, bazată pe *Codex Vaticanus* și, probabil, pe ediția catolică a *Sixtinei* din 1587. Deși cunoaștem faptul că a fost tipărită de John Field, tipograful oficial al Universității, ediția nu a fost asumată de nimeni. I-a fost atribuită lui John Pearson, pentru că inițialele numelui său semnau o faimoasă prefață intitulată *Praefatio paraenetica*. Prefața lui Pearson a fost retipărită de cel puțin șase ori până în secolul al XIX-lea, însoțind ediții ale *Septuagintei* publicate în perioada 1683-1902. În linii mari, prefața cuprinde o apologie a vechilor traducători ai *Septuagintei* împotriva criticilor aduse de Ieronim în Antichitate. Pearson analizează cu răbdare o serie de texte, pe care le culege în special din tratatul *Hebraicae Quaestiones in Genesim*, scris de Ieronim în anul 393³⁵. Ca și Vossius, Pearson încearcă să-și convingă cititorii că autoritatea *Septuagintei* a fost diminuată intenționat de Ieronim, din interese personale, și că judecata sa critică nu este întotdeauna justificată.

În pofida celebrității ei, prefața lui Pearson nu a beneficiat niciodată de o analiză atentă în filologia contemporană, poate și pentru că filologia premodernă i-a acordat o atenție prea mare. Există totuși o excepție notabilă. În 1902, Ebehard Nestle (1851-1913) scria că prefața lui John Pearson a rezumat cel mai bine motivele pentru care ar trebui studiată *Septuaginta*³⁶. Majoritatea sunt legate de studiul *Noului Testament* și de înțelegerea corectă

³⁴ Pentru Isaac Vossius, manuscrisul *Alexandrinus* era „cel mai vechi și cel mai bun dintre toate” (*omnium antiquissimus & optimus*), păstra textul biblic autentic citit de autorii patristici și, mai presus de toate, era dovada materială a modificării Scripturilor de către rabini (*De septuaginta interpretibus*, p. 21).

³⁵ Tratatul lui Ieronim constituie prima tentativă sistematică de a transmite lumii creștine studiile de exegeză biblică realizate de evrei în Antichitate. Pearson a intuit corect intențiile lui Ieronim, care, deși mărturisește în prefața tratatului că nu intenționează să-i acuze pe traducătorii *Septuagintei* de greșeli (PL 23, 936B), nu face altceva în cuprinsul lucrării decât să sugereze că traducătorii antici au alterat textele biblice, fie din motive teologice și politice, fie din neatenție și ignoranță.

³⁶ E. Nestle, „Septuagint”, în J. Hastings (ed.), *A Dictionary of the Bible*, Vol. IV, T&T Clark, Edinburgh, 1902, p. 437.

a literaturii patristice. Interesat de textul biblic, Nestle insistă mai mult asupra concluziilor prefeței lui Pearson și nu amintește nici de Ieronim, nici de rechizitoriul teologului anglican. Cu toate acestea, din cele cinci motive rezumate de Nestle, pentru care traducerea grecească merită studiată, atrag atenția două aspecte. Primul este acela că *Septuaginta* este utilă *ad Hebraicam veritatem probe perspicendam*, o afirmație ce ne indică în mod clar că John Pearson a rămas fidel conceptului de „adevăr ebraic” și că textul grecesc este pentru el doar un instrument potrivit pentru verificarea și interpretarea *Textului Masoretic*. Al doilea aspect îl constituie întrebarea retorică cu care Pearson își încheie textul exortativ, ce marchează o oarecare contradicție cu încrederea acordată textului ebraic: de ce teologii contemporani ignoră *Septuaginta*, dacă ea a fost folosită intens în Biserica primară³⁷? Ideile lui Pearson se întâlnesc aici cu cele ale lui Isaac Vossius, pe care îl și menționează în prefață, potrivit cărora un teolog nu se poate considera un urmaș al Bisericii primare, dacă ignoră textul pe care s-a întemeiat întreaga construcție a creștinismului. Cum se conciliază primatul acordat „adevărului ebraic” cu poziționarea în rolul de succesori al primilor creștini, care au preferat traducerea grecească și au considerat-o inspirată divin? Contradicția este aplanată de Pearson în frazele de final ale prefeței. Dat fiind că Ieronim credea încă din epoca sa că *Septuaginta* este *corrupta atque violata*³⁸, totuși această versiune poate ajunge la puritatea ei inițială și poate fi reconstituită prin metode comparative dacă de ea se ocupă Isaac Vossius, acest *vir doctissimus*, capabil să o reconstituie³⁹.

O analiză atentă a selecției pasajelor ieronimiene discutate de Pearson ridică întrebări și mai mari în privința scopului real al acestei prefețe parenetice. De ce un teolog care abia amintește de *Septuaginta* în

³⁷ John Pearson, *Praefatio paraenetica: Cum igitur LXX viralis Versio ad Hebraicam veritatem probe perspicendam ... tam sit utilis atque necessaria, quis eam doctis omnibus, praesertim theologis, non videt debere esse commendatissimam?* (ed. E. Churton, Vol. 2, p. 274).

³⁸ Ieronim, *Praefatio in librum Paralipomenon* (PL 28, 1324B).

³⁹ John Pearson, *Praefatio paraenetica* (ed. cit., Vol. 2, p. 275): *Quale opus utinam aliquando vir doctissimus Isaacus Vossius, qui optime potest, perficeret ederetque* („O astfel de lucrare și-a propus Isaac Vossius, un om foarte învățat, care este capabil să o realizeze și să o publice”). Într-adevăr, printre îndrăznețele proiecte pe care și le-a propus Isaac Vossius figura și o ediție a *Septuagintei* (vezi S. Mandelbrote, „Isaac Vossius and the Septuagint”, în E. Jorink and D. van Miert (eds.), *op. cit.*, p. 87).

întreaga lui operă⁴⁰ ar prefața o ediție neasumată, bazată pe un manuscris catolic, cu un rechizitoriu la adresa traducătorului „inspirat divin” al Bibliei canonizate de catolici? De asemenea, de ce un teolog englez, recunoscut de către contemporanii săi pentru promovarea studiului patristic și pentru preferința de a-și construi argumentele pe baza autorilor antici, ar dori să-i atribuie unuia dintre ei „vicii” precum tendențiozitatea⁴¹, influența iudaizantă⁴², ignoranța⁴³, nesiguranța⁴⁴ și altele care, deși nu-i sunt imputate direct, sunt totuși sugerate de pasajele biblice discutate?

⁴⁰ Vezi nota 27.

⁴¹ Pearson a intuit corect faptul că lui Ieronim îi lipsește obiectivitatea în evaluarea câtorva opțiuni de traducere preferate de traducătorii *Septuagintei*. Un caz este, de pildă, cel de la Gn 26, 17, unde Ieronim le reproșă traducătorilor elenizați că au tradus termenul ebraic *nachal* (נַחַל) prin „vale” (gr. φάραγξ), deși în acest caz opțiunea corectă ar fi trebuit să desemneze un izvor (*Hebraicae Quaestiones in Genesim 26, 17: Pro valle torrentem habet in Hebraeo*; PL 23, 978C). Ca și Johannes Drusius (cf. *Critici sacri*, Vol. I, p. 625) sau conaționalul său Christopher Cartwright (cf. *Critici sacri*, Vol. I, p. 634), John Pearson observa că termenul ebraic poate desemna atât o vale, cât și un izvor (*tam vallem significat quam torrentem*), mirându-se că Ieronim nu a citit cu atenție întregul context, de unde putea să observe că la numai două versete distanță (Gn 26, 19) este descoperit și izvorul cu apă potabilă din Valea Gherara. Dacă citim interpretarea lui Ieronim, înțelegem că traducerea lui *nachal* prin „izvor” era căutată de traducătorul latin din motive alegorice, doar pentru că își dorea el ca Iacov să bea apă din izvorul vieții și să sugereze că textul are vreo legătură cu botezul creștin. În opinia lui Pearson, evaluări la fel de tendențioase ale traducerii grecești pot fi descoperite și în cazul versetelor de la Gn 25, 8; 28, 19 și 13, 13.

⁴² Una dintre obiecțiile preferate ale lui Pearson la adresa lui Ieronim vizează faptul că traducătorul *Vulgatei* s-a folosit de așa numitele recenzii „iudaizante”, realizate în Antichitate de Aquila, Symmachus și Theodotion, doar pentru a-i contesta pe traducătorii *Septuagintei*. Indirect, Pearson sugerează că *Vulgata* este o versiune coruptă, tocmai pentru că traducătorul ei s-a lăsat influențat de un *proselytum contentiosum* ca Aquila și de acei *Judaizantes haereticos*, prin care sunt desemnați Symmachus și Theodotion (vezi E. Churton, ed. cit., Vol. II, p. 250). Dacă analizăm un caz precum cel de la Gn 2, 8, de unde se poate observa cât de mult este influențat Ieronim de traducerea lui Aquila în *Vulgata* și ce rol important are exegeza ebraică pentru convingerea lui Ieronim că Dumnezeu a creat Paradisul înainte de crearea lumii (*Hebraicae Quaestiones in Genesim 2, 8: Ex quo manifestissime comprobatur, quod priusquam coelum et terram Deus faceret, paradysum ante condiderat*; PL 23, 940B),

Din punctul meu de vedere, criticile lansate de Pearson la adresa abilităților critice și onestității lui Ieronim nu au legătură nici cu *Septuaginta* ca autoritate biblică reală, nici cu speranțele pe care mulți și le-au pus în reconstituirea textului grecesc original. Scopul real al prefetei lui Pearson ar trebui căutat mai degrabă într-o dublă polemică, ce marchează întreaga carieră a teologului anglican. Una mai vizibilă, împotriva traducătorului *Vulgatei*, și o alta mult mai subtilă, împotriva teologului Ieronim.

Împotriva traducătorului Ieronim, Pearson beneficia de o bogată critică biblică, ce favoriza *Textul Masoretic* în detrimentul oricărei alte versiuni. Multe dintre textele analizate în *Praefatio paraenetica* au fost de mult timp discutate în filologia biblică, așa cum atestă textele compilate de Pearson în *Critici sacri*. Dar o analiză comparativă va demonstra că teologul englez este original și că evaluările sale sunt de multe ori foarte diferite de cele ale predecesorilor și contemporanilor săi. Niciun critic nu este la fel de incisiv la adresa lui Ieronim, în calitatea sa de traducător imparțial al

ajungem la concluzia că Pearson a intuit corect influența exercitată de tradiția de interpretare a rabinilor asupra *Vulgatei*, chiar dacă este mai greu de admis și aplombul polemic cu care Pearson face apologia *Septuagintei*. Alte texte în care Pearson sugerează că Ieronim a fost „înșelat” de interpretările rabinilor sunt cele de la Gn 27, 12; 33, 1; 38, 5 și Ps 90, 7.

⁴³ Pearson nu-l acuză direct pe Ieronim de ignoranță, dar sunt cazuri dificile, precum cel de la Gn 49, 21, unde textul *Vulgatei* din secolul al XVII-lea prezenta interpretări discutabile, legate de realități istorice din secolele III-IV. De pildă, opțiunea lui Ieronim pentru *eloquia pulchritudinis* din acest verset, considerat profetic, are legătură cu influențele școli ale rabinilor din zona Tiberiei, pe care traducătorul *Vulgatei* le cunoștea foarte bine.

⁴⁴ John Pearson lasă să se înțeleagă că Ieronim a fost nesigur și capabil de interpretări greșite ale textului ebraic (*eam ipse minus recte intellexerit*). El constată că Ieronim condamnă opțiuni de traducere ale *Septuagintei*, nu atât pe baza corespondențelor cu textul ebraic, cât mai degrabă pe cea a comparației cu vechile versiuni latine. Un exemplu este opțiunea pentru adverbul *diligenter* de la Gn 34, 25, preluat de Ieronim din *Veteres Latinae*, dar pe care editorii *Vulgatei* l-au corectat în *confidenter*. Chiar și așa, Pearson consideră că atât Ieronim, cât și editorii săi au înțeles greșit textul și că adverbul ebraic *betah* ar fi trebuit tradus prin *secure* („în siguranță”, „fără pericol”), așa cum l-au redat traducătorii *Septuagintei* (gr. ἀσφαλῶς). Un caz similar este prezentat de Pearson pentru traducerea textului de la Ps 117, 2 (vezi E. Churton, ed. cit., Vol. II, pp. 254-255).

Vulgatei, chiar dacă din evaluările lor nu lipsesc atacurile subtile la infailibilitatea traducerii latine. De asemenea, rar întâlnim cazuri în care *Septuaginta* este considerată superioară *Vulgatei*, așa cum se întâmplă în analizele lui Pearson.

Subminarea încrederii în traducătorul Ieronim este strâns legată de încrederea acordată exegetului și, indirect, teologului Ieronim. În contextul polemicilor dintre episcopalieni și prezbiterieni, mărturiile păstrate în scrierile autorului latin nu erau deloc favorabile cauzei episcopilor. Pe teologul Ieronim, prezbiterienii aproape că-l idolatrizau pentru faptul că a rămas toată viața un simplu preot și nu l-a urmat în scaunul episcopal pe Damasus. Ori de câte ori polemizau cu episcopi ca Pearson, prezbiterienii le aminteau de acele texte patristice din comentariile și epistolele ieronimiene, în care scriitorul latin spunea că preoții sunt egali cu episcopii⁴⁵, că episcopatul a fost instaurat doar ca măsură de a preveni schismele și că în primele trei secole preoții se hirotoneau reciproc, numindu-l pe unul dintre ei episcop, fără ca acestuia să i se confere puteri extraordinare asupra celorlalți preoți⁴⁶. Atunci când nu le puneau în discuție autenticitatea, episcopii se străduiau să diminueze autoritatea textelor lui Ieronim, pretinzând că astfel de opinii sunt emise în contextul polemicilor antice sau că scrierile sale conțin și texte care admit superioritatea ierarhică a

⁴⁵ Ieronim, *Com. in Ep. ad Titum* 1, 5 (PL 26, 563C): *Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesiae consuetudine ei qui sibi praepositus fuerit, esse subiectos; ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis Dominicae veritate, presbyteris esse maiores* („Prin urmare, așa cum preoții știu că trebuie să se supună celui care le-a fost desemnat ca superior prin datina Bisericii, așa și episcopii ar trebui să știe că ei sunt mai mari decât preoții mai curând ca o consecință a datinii, decât ca una a orânduirii divine”).

⁴⁶ Ieronim, *Ep.* 146, 1 (PL 22, 1194A): *Quod autem postea unus electus est, qui caeteris praeponeretur, in schismatis remedium factum est: ne unusquisque ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet. Nam et Alexandriae a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant* („Însă ulterior, ca o măsură de a preveni schismele, a fost ales unul dintre ei, care să fie pus în fruntea celorlalți, astfel încât să nu se mai distrugă unitatea Bisericii lui Hristos, când cineva o trage după sine. De aceea, de la Evangelistul Marcu până la Heraclie și Dionisie, episcopii Alexandriei, preoții l-au ales întotdeauna pe unul dintre ei, i-au conferit un grad mai înalt și l-au numit episcop”).

episcopilor. Cu toate eforturile lor hermeneutice, din scrierile sale nu puteau fi înlăturate texte atât de clare precum acea interogație retorică, prin care Ieronim nega că dreptul la hirotonie ar trebui să le aparțină exclusiv episcopilor: *quod facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat?* Din astfel de motive, indezirabilul și nesuferitul de Ieronim merita un tratament special din partea lui Pearson, în urma căruia să dispară și ultima urmă de credibilitate și de autoritate pe care o aveau mărturiile sale. Prefața parenetică care însoțea a treia ediție engleză a *Septuagintei* a avut de la început scopuri mult mai precise și mai presante decât cele pe care i le-au atribuit ulterior erudiții și filologii interesați de traducerea antică realizată la Alexandria.

În concluzie, interesul lui Pearson pentru *Septuaginta* este mai mult teologic și politic, decât filologic, așa cum s-ar putea înțelege din puținele referințe la această prefață, republicată la nesfârșit în edițiile biblice. Că ea rezumă, într-adevăr, motivele pentru care ar trebui studiată *Septuaginta* nu poate fi negat, mai ales dacă citim concluziile ca parte dintr-un uriaș argument cu premise negative. Însă nu exortația pare să fie singurul și principalul scop al prefeței, în ciuda titlului atribuit acesteia. Motivele principale urmărite de John Pearson vizează în primul rând decredibilizarea lui Ieronim ca traducător, ce servește polemicii anti-catolice, și totodată discreditarea sa ca teolog, fapt ce îi oferă episcopului Pearson avantaje limitate în timp și spațiu. Mărturiile ieronimiene, care îi puneau pe picior de egalitate pe episcopi și pe preoți în Biserica primară, erau inacceptabile pentru modul în care a fost gândită noua Biserică a Angliei în perioada Restaurației. Prefața lui Pearson contribuia la eliminarea acestui obstacol politico-religios, mizând pe aura de mister și pe potențialul disruptiv pe care le avea încă textul păstrat în *Codex Alexandrinus* și profitând de „imprudența” lui Ieronim de a se indigna încă din Antichitate de indiferența și nonșalanța cu care creștinii au tratat ceea ce numeau cu emfază „Cuvântul lui Dumnezeu”.

Bibliografie

- Churton, Edward, *The Minor Theological Works of John Pearson*, Vol. I-II, Oxford University Press, Oxford, 1844.
- Clark, J. C. D., „Great Britain and Ireland”, in S.J. Brown and T. Tackett (eds.), *The Cambridge History of Christianity*, Vol. VII, *Enlightenment, Reawakening and Revolution 1660-1815*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Fornecker, Samuel, *Bisschop's Bench: Contours of Arminian Conformity in the Church of England, c. 1674-1742*, Oxford Studies in Historical Theology, Oxford University Press, Oxford, 2022.
- Gascoigne, John, *Cambridge in the Age of the Enlightenment: Science, Religion and Politics from the Restoration to the French Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
- Gribben, C., „The Commodification of Scripture, 1640-1660: Politics, Ecclesiology, and the Cultures of Print”, în Kevin Killeen, Helen Smith, and Rachel Willie (eds.), *The Oxford Handbook of the Bible in Early Modern England, c.1530-1700*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Hampton, Stephen, *Anti-Arminians: the Anglican Reformed Tradition from Charles II to George I*, Oxford Theological Monographs, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Hardy, N., „The Septuagint and the Transformation of Biblical Scholarship in England, from the King James Bible (1611) to the London Polyglot (1657)”, în Kevin Killeen, Helen Smith and Rachel Willie (eds.), *The Oxford Handbook of the Bible in Early Modern England, c. 1530-1700*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Hill, Christopher, *The English Bible and the Seventeenth-Century Revolution*, The Penguin Press, Allen Lane, 1993.
- Holdsworth, Richard, *Praelectiones theologicae*, James Flesher, London, 1661.
- Horbury, W., „The Septuagint in Cambridge”, în Nicholas de Lange, Julia G. Krivoruchko and Cameron Boyd-Taylor (eds.), *Jewish Reception of Greek Bible Versions: Studies in Their Use in Late Antiquity and the Middle Ages*, Texts and Studies in Medieval and Early Modern Judaism, Vol. 23, Mohr Siebeck, Tübingen, 2009.
- Keene, Nicholas, „'A Two-Edged Sword': Biblical Criticism and the New Testament Canon in Early Modern England”, în A. Hessayon and N. Keene (eds.), *Scripture and Scholarship in Early Modern England*, Ashgate, Aldershot, 2006, pp. 94-115.
- Mandelbrote, Scott, „Origen against Jerome in Early Modern Europe”, în Silke-Petra Bergjan and Karla Pollmann (eds.), *Patristic Tradition and Intellectual*

- Paradigms in the 17th Century*, Studies in the Late Middle Ages, Humanism and the Reformation, Vol. 52, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010.
- Mandelbrote, Scott, „Isaac Vossius and the Septuagint”, în Eric Jorink and Dirk van Miert (eds.), *Isaac Vossius (1618-1689) between Science and Scholarship*, Brill's Studies in Intellectual History 214, Brill, Leiden, 2012, pp. 85-117.
- McDowell, N., „Self-Defeating Scholarship? Antiscripturism and Anglican Apologetics from Hooker to the Latitudinarians”, în K. Killeen, H. Smith and R. Willie (eds.), *The Oxford Handbook of the Bible in Early Modern England, c. 1530-1700*, Oxford University Press, Oxford, 2015, pp. 237-254.
- Meyrick, Frederick, „John Pearson, bishop of Chester”, *Internationale theologische Zeitschrift*, Vol. 8, No. 29, 1900, pp. 106-116.
- Migne, Jacques-Paul (ed.), *Patrologiae Cursus Completus: Series Latina*, Vol. 22-28, J.-P. Migne, Paris, 1844-1864.
- Miller, Peter N., „The 'Antiquarianization' of Biblical Scholarship and the London Polyglot Bible (1653-57)”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 62, No. 3, 2001, pp. 463-482.
- Muller, Richard A., *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy, ca. 1520 to ca. 1725*, Vol. IV, 2nd edition, Baker Academic, Grand Rapids, 2003.
- Nestle, E., „Septuagint”, în James Hastings (ed.), *A Dictionary of the Bible*, Vol. IV, T&T Clark, Edinburgh, 1902, p. 437.
- Pearson, John (ed.), *Critici sacri (sive annotatorum ad Libros Propheticos Veteris Testamenti)*, Vol. I-IX, Henricus & Vidua Theodori Boom, Amsterdam, 1698.
- Quantin, Jean-Louis, *The Church of England and Christian Antiquity: The Construction of a Confessional Identity in the 17th Century*, Oxford-Warburg Studies, Oxford University Press, Oxford, 2009.
- Quehen, H. de, „Pearson, John (1613-1686)”, în H. C. G. Matthew and B. Harrison (eds.), *Oxford Dictionary of National Biography*, Vol. 43: Patel-Phelips, Oxford University Press, Oxford, 2004, p. 326.
- Snobelen, S. D., „'To us there is but one God, the Father': Antitrinitarian Textual Criticism in Seventeenth and Early Eighteenth-Century England”, în A. Hessayon and N. Keene (eds.), *Scripture and Scholarship in Early Modern England*, Ashgate, Aldershot, 2006, pp. 116-136.
- Todd, Henry John (ed.), *Memoirs of the Life and Writings of Brian Walton*, Vol. 2, F.C. & J. Rivington, London, 1821.
- Vossius, Isaac, *De Septuaginta interpretibus, eorumque translatione & chronologia dissertationes*, Adrianus Vlacq, Haga, 1661.
- Walton, Brian (ed.), *Biblia Sacra Polyglotta*, Vol. I-VI, Thomas Roycroft, London, 1653-1658.